

Studying the Feminine Components in Architecture Based on Psychological Approach and Islamic Culture

Mina Moradi¹, Saeid Alitajer^{2*}

1. M.Sc. Graduate of Architecture, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina university, Hamedan, Iran

2. Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina university, Hamedan, Iran

Citation: Moradi, M., & Alitajer, S. (2023). Studying the feminine components in architecture based on psychological approach and Islamic culture. *Journal of Women Cultural Psychology*, 15(57), 91-105.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.707873>

20.1001.1.29811287.1402.15.57.7.4

ARTICLE INFO

Received: 17.06.2023

Accepted: 09.09.2023

Corresponding Author:

Saeid Alitajer

Email:

alitajer@basu.ac.ir

Keywords:

Feminine components
Architecture
Psychological approach
Islamic culture

Abstract

The research was purposed to study the feminine components in architecture based on psychological approach and Islamic culture. The research universe encased all the texts related to female psychology, architecture and attitude toward women in Islamic culture. The sample enfolded the feminine components in architecture based on psychological approach and Islamic culture. The research method was descriptive- analytic procedure. To collect data library resources and materials were refereed to. The results of the analysis indicated that the feminine components were those which were more ipsilateral with female spirits and caused more comfortabilities for women. The feminine components included contextualism, horizontalism, boundarieslessness, transparency, negation of centrality, indetermination, economics, humanitarian criterial, functionalist, decorations applying, holistic, organic design stylist, deconstructionist, applicant oriented, ergonomics, details elaboration and space complexity; while women more utilized applicant oriented, ergonomics, functionalist, flexible, organic and decorative components. The results also revealed that based on the psychological approach and Islamic culture the feminine components in architecture were coincided to Islamic feminine spirituals and characteristics; therefore, it could be concluded that by applying such components; spaces could be designed that are more compatible to women mentalities.

Extended abstract

Introduction: Today, women have distinguished themselves in various fields of life. It could not be denied that women all over the world have made tremendous progress in this ever-developing economy. The desire to acquire an effective social identity and character compels people to be present in society. On the other hand, the development of human societies requires attention to human resources and participation of society every members . It is necessary to pay attention to recognizing the needs of women and considering their specific behavioral patterns to be present in a living space. Providing a favorable space for people regardless of whether they are men or women requires an architect to fully understand the physical, mental, psychological and social dimensions of the audience. The value of a civilization could be measured from the position it gives to women. Today, women are distinguished in different fields of life as speakers, doctors, diplomats, etc. On the other hand, the development of human societies requires attention to human resources and depends on the ability and participation of the members of each society. The title of half of the society cannot be a symbol of the complete model of development. Today, providing a favorable space for people, regardless of whether the users are male or female, requires an architect to fully understand the physical, mental, psychological and social dimensions of the audience. Meanwhile, the needs of women as half of the space users are sometimes ignored because many of the needs of women that result from their psychological and even social characteristics remain unknown. It is necessary to pay attention to the recognition of women's needs and to consider their specific behavioral patterns in order to be present in a space. When the feminine language is suggested to architecture, it is not feminine language, but writing with feminine characteristics that negates the central analysis and frees the language from its patriarchal nature. And this type of creativity in the field of architecture that creates a feminine space based on feminine art is an idea that should become a tangible reality. It included female components and characteristics. It is necessary to choose a comprehensive and complete school to understand the dimensions of women's existence, which can take a deep look at women from all aspects. Therefor the research was purposed to study the feminine components in architecture based on psychological approach and Islamic culture.

Method: The research universe encased all the texts related to female psychology, architecture and attitude toward women in Islamic culture. The sample enfolded the feminine components in architecture based on psychological approach and Islamic culture. The research method was descriptive- analytic procedure. To collect data library resources and materials were refereed to.

Results: The results of the analysis indicated that the feminine components were those which were more ipsilateral with female spirits and caused more comfortabilities for women. The feminine components included contextualism, horizontalism, boundarieslessness, transparency, negation of centrality, indetermination, economics, humanitarian criterial, functionalist, decorations applying, holistic, organic design stylist, deconstructionist, applicant oriented, ergonomics, details elaboration and space complexity; while women more utilized applicant oriented, ergonomics, functionalist, flexible, organic and decorative components. The results also revealed that based on the

psychological approach and Islamic culture the feminine components in architecture were coincided to Islamic feminine spirituals and characteristics; therefore, by applying such components spaces could be designed that are more compatible to women mentalities.

Conclusions: According to the obtained findings, it is concluded that what is called as female components in architecture is consistent with the works of female architects or is seen more prominently in their designs, but it is not the case that these components be considered totally feminine and not seen in men's works, or men cannot use these components in their designs, and after examining the components from the point of view of Islam and the statistics obtained from the survey, it is concluded that the female components in architecture is aligned with the spirit and characteristics of Islamic women and it is possible to design spaces that are more compatible with the spirit of women by using such components.

Author Contributions: Mina Moradi: Overall framework design, cooperating in content analysis; Dr. Saeid Alitajer: Brainstorming about the topic, guidance for collecting data, content analysis, submitting and editing the article, and corresponding author.

Acknowledgments: We would like to thank all the people who guided and helped us along this path.

Conflicts of Interest: The authors declared there is not any conflict of interests in the research.

Funding: A specific financial source such as a specific organization did not financially support this research.

A large, faint watermark logo in the background, featuring a complex geometric pattern of interlocking circles and lines, resembling a stylized sun or a flower.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.707873>

20.1001.1.29811287.1402.15.57.7.4

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۲۷

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۸

بررسی مؤلفه‌های زنانه در معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلامی

مینا مرادی^۱، سعید علی تاجر^۲

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مهندسی معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بو علی سینا، همدان، ایران
 ۲. دانشیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بو علی سینا، همدان، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی مؤلفه‌های زنانه در معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلامی بود. جامعه پژوهش شامل متون مرتبط با روان‌شناسی زن، معماری و چگونگی نگرش به زن در فرهنگ اسلامی می‌باشد. نمونه پژوهش مؤلفه‌های زنانه در معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلامی بود. روش پژوهش تحلیلی-توصیفی است. جهت گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. نتایج بررسی و تحلیل نشان داد که مؤلفه‌های زنانه مؤلفه‌هایی هستند که با روحیات زنانه همسوتر بوده و موجب ایجاد رضایتمندی بیشتر برای زنان می‌شوند. مؤلفه‌های زنانه شامل زمینه‌گرایی، افقی‌گرایی، بی‌مرز بودن، نفی مرکزیت، شفافیت، سیالیت، اقتصادی بودن، مقیاس انسانی، عملکردگرایی، کاربرد تزئینات، کل‌نگری، طراحی ارگانیک، ساختار شکنی، کاربر محوری، آرگونومیک بودن، پرداختن به جزئیات خاص و درهم پیچیدگی فضایی می‌باشد. اما زنان معمار، بیشتر از مؤلفه‌های کاربر محوری، آرگونومیک، عملکردگرا، منعطف، ارگانیک و تزئیناتی استفاده می‌کنند. هم‌چنین نتایج بررسی مؤلفه‌ها از نقطه نظر روان‌شناسی زنانه و فرهنگ اسلامی نشان داد که مؤلفه‌های زنانه در معماری با روحیات و ویژگی‌های زنانه‌ی اسلامی منطبق است و می‌تواند با به کارگیری مؤلفه‌ها، فضاهایی طراحی کرد که با روان زنان سازگارتر است.

کلیدواژه‌گان: مؤلفه‌های زنانه، معماری، رویکرد روان‌شناختی، فرهنگ اسلامی

مقدمه

ارزش یک تمدن را می‌توان از جایگاهی که به زنان می‌دهد سنجید. زنان امروزه در عرصه‌های مختلف زندگی به عنوان روان‌شناس، سخنور، پزشک، دیپلمات و غیره متمایز شده‌اند. میل به کسب هویت و شخصیت فرهنگی-اجتماعی موثر، افراد را وادار به حضور در جامعه می‌کند (Nikan, 2004). بی تردید، نگاه نادرست به زنان در شکل‌گیری کنش‌ها و نقش‌های نادرست در جامعه موثر است. نگاه کالاپنداری به زن و استفاده ابزاری از او موجب می‌شود تا اراده، تصمیم و شخصیت زن نادیده انگاشته شود در حالی که ارزش و اهمیت دادن به او زمینه ساز ترقی و تعالی جامعه است. از نظر گاه اندیشه و فرهنگ اسلامی، زن به حکم انسان بودنش، از همه مواهب رشد و کمال برخوردار است، در سیر و سلوک خود به ابزار تکامل مجهز می‌باشد و موجودی مستقل است (Tajerinasab & Bahadori, 2010). اسلام زن را، هم‌چون مرد، انسان می‌داند که سه ویژگی همه‌انسان‌ها، یعنی اختیار، مسئولیت‌پذیری و توان ارتقا و کمال، را دارد و از امکانات رشد و کامیابی برخوردار است و بدین سان شأن زنانگی وی در کنار انسانیت‌اش پاس داشته می‌شود (Khademi & Taghizadeh, 2018). از طرفی توسعه جوامع بشری نیازمند توجه به منابع انسانی و در گرو توانمندی و مشارکت اعضای هر جامعه است، تردیدی نیست که ارائه‌ی الگوی مطلوب توسعه بدون لحاظ کردن نقش و جایگاه زنان نمی‌تواند نمادی از الگوی کامل توسعه باشد (Jamalzadeh, 2013). فرهنگ در برخی از موقعیت‌ها خواست خود را به گروه زنان جامعه تحمیل می‌کند و زنان را برای پذیرفتن و ادامه حضور در جامعه وادار به اعمال تغییراتی می‌کند (Bahrambeygi & et al., 2019). اسلام وظیفه زنان را انسان‌سازی می‌داند و معتقد است که زن، مربی انسان است (Kabiri Qomi & Masoumi Zavariani, 2018). در فرهنگ اسلام برخلاف مکاتب غربی، زن نیز در کنار مردان قرار دارد. جامعه‌شناسان و بسیاری از روان‌شناسان بر این باورند که فرهنگ حاکم بر هر جامعه در شکل‌دهی رفتارها و هنجارهای اعضای جامعه نقش تعیین‌کننده‌ای دارد، زیرا فرهنگ، کنش‌ها و نقش‌های نهاد اجتماعی را با توجه به موقعیت اجتماعی، زیستی و اقلیمی تعریف و تبیین می‌کند (Rahmatabadi, 2007). روان‌شناسان، شخصیت را یک کلیت روان‌شناختی می‌دانند که انسان خاصی را مشخص می‌سازد. روان‌شناسی در بحث شخصیت همواره تفاوت‌های فردی را در نظر دارد و هدف آن تعریف هر چه صحیح‌تر از این تفاوت‌ها و تبیین آن‌هاست (Bashiri, 2018). خالق هستی از روی حکمت بین زن و مرد تفاوت‌هایی قرار داده است. این تفاوت‌ها در ابعاد جسمی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، وظایف، کارکردها و نقش‌ها وجود دارند. زن و مرد مشترکات فراوانی دارند که مربوط به بعد و ارزش انسانی آن‌ها می‌شود؛ اما در کنار همانندی‌ها، تفاوت‌هایی در خلقت جسمانی، روحی، عاطفی و به دنبال آن تفاوت‌هایی در استعدادها، نیازها، خواسته‌ها، اهداف، وظایف و نقش‌های محول شده به آن‌ها وجود دارد (Shahvarouti & et al., 2007). امروزه فراهم آوردن یک فضای مطلوب برای افراد فارغ از زن یا مرد بودن کاربران نیازمند شناخت کامل معمار از ابعاد فیزیکی، روحی، روانی و اجتماعی مخاطب است. در این میان گاهی نیازهای زنان به عنوان نیمی از کاربران فضا نادیده گرفته می‌شود زیرا بسیاری از نیازهای زنان که از ویژگی‌های روحی و روانی و حتی اجتماعی آن‌ها منتج می‌شود نا شناخته مانده است (Yaran & Arjmandi, 2019). لزوم توجه به شناخت نیازهای زنان و در نظر گرفتن الگوهای رفتاری خاص آن‌ها جهت حضور در یک فضا ضروری است (Shahvarouti & et al., 2007). هنگامی که زبان زنانه به معماری پیشنهاد می‌شود منظور زبان زنانه نیست بلکه نوشتار با خاصیت‌های مونث است که تحلیل محوری را نفی می‌کند و زبان را از ماهیت مردسالار خود می‌رهاند (Alizadeh & Foruzandeh, 2009). از این رو با توجه به مطالب گفته شده باید در پی ایجاد فضاهایی با دربرگیری مؤلفه‌ها و ویژگی‌های زنانه بود (Yaran & Arjmandi, 2019).

لازم است مکتبی جامع و کامل برای شناخت ابعاد وجودی زنان انتخاب شود که بتواند از همه‌ی جوانب نگاه عمیقی به زنان داشته باشد که با به کارگرفتن مؤلفه‌های زنانه در معماری که متناسب با ابعاد مختلف وجودی زنان است بتوان به الگویی جهت ساخت فضاهای زنانه رسید و محیطی را طراحی کرد که نیازهای زنان از نظر روحی، روانی و فیزیکی برآورده شود. ساخت مرکز یا فضاهایی برای زنان که شایسته آن‌هاست برای ارتقا کیفیت زیست جامعه زنان کمک‌کننده است. لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی مؤلفه‌های زنانه در معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلامی می‌باشد.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه گیری

روش پژوهش حاضر، تحلیلی-توصیفی است. جامعه پژوهش شامل متون مرتبط با روان‌شناسی زن، معماری و چگونگی نگرش به زن در فرهنگ اسلامی می‌باشد. نمونه پژوهش مؤلفه‌های زنانه در معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلامی بود.

روش اجرا

در ابتدا برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای استفاده شد. سپس مطالعه منابع و مآخذ مرتبط با موضوع پژوهش از طریق معرفی و شناسایی روان‌شناسی زن، دیدگاه فرهنگ اسلامی و ترکیب این دیدگاه با مؤلفه‌های زنانه معماری مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این قسمت به بررسی مؤلفه‌های زنانه معماری بر اساس رویکرد روان‌شناختی و فرهنگ اسلام پرداخته شد که در ذیل گزارش شده است:

روان‌شناسی زنان

ویژگی‌های شخصیتی مجموعه صفاتی هستند که نقش بنیادی در جنبه‌های گوناگون زندگی فرد دارند. ضمن این‌که این صفات تفاوت‌های بین فردی در شناخت، هیجانات و رفتارهای افراد را شامل می‌شود. روان‌شناسان در تحقیقات و مطالعات خود بین کارکردهای متفاوت دو نیمکره راست و چپ مغز انسان تفاوت قائل می‌شوند. روان‌شناسان با استناد به دو نیمکره مغز انسان به دو شیوه پردازش اطلاعات در آدمی معتقدند. زنان در ادراک شهودی، تخیل و ذهنی هم‌زمان عمل می‌کنند از این رو می‌توان آنان را در ادراک هنری به ویژه جنبه‌های زیبایی‌شناسانه‌ی آثار و طراحی قوی‌تر از مردان دانست، در زن‌ها نیمکره‌ی راست مسلط است. زنان به ارزش‌های نهایی و پایانی برای احترام به خود و هماهنگی و توازن درونی ارزش بیشتری می‌دهند. برای زنان باورهای دینی و اجتماعی (جامعه بدون گناه، ظهور منجی، گسترش اسلام در جهان) بیشتر مشاهده می‌شود (Maknoun & Ataei ash, 2011). میان زن و مرد هم از نگاه علوم تجربی و روان‌شناسی و هم از منظر آموزه‌های دینی، تفاوت‌های طبیعی و تکوینی متعددی وجود دارد (Mohammadi, 2012). فرهنگ اسلام حقوق تکوینی برای زن و مرد قائل نشده است و هرگز امتیاز و ترجیح حقوقی برای مردان نسبت به زنان قائل نیست و اصل مساوات انسان‌ها را درباره‌ی زن و مرد رعایت کرده است. زن و مرد به لحاظ تکوینی یعنی از جهت زیستی، روانی و احساسات کاملاً از یک دیگر متمایزند، به دلیل همین تفاوت‌های تکوینی، تشابه حقوقی آن‌ها امکان‌پذیر نیست. جنسیت موجب می‌شود که زن و مرد تحت دو صنف از یک نوع واحد قرار گیرند. بنابراین، اختلاف و تمایز میان آن‌ها لازمه‌ی صفت‌شان است و تفاوت حقوقی میان آن‌ها ضروری است. بر همین اساس، تکلیف الهی، که شرط آن داشتن آگاهی، قدرت و اختیار است، به همه‌ی انسان‌ها تعلق می‌گیرد و به جنس خاصی اختصاص ندارد (Khademi & Taghizadeh, 2018).

مفاهیم فرهنگ اسلامی در مورد زنان

زن، نماد و مظهر ظرافت، جمال و سکونت است. خلقت که از اوصاف فعلی خداست (نه از اوصاف ذاتی او) عبارت است از: تجلی خالق در چهره‌ی مخلوق‌های گوناگون (Soleimani, 2021)، اسلام از نظر فلسفی و از نظر تفسیر خلقت نه تنها نظر تحقیرآمیزی نسبت به زن نداشته بلکه قرآن با کمال صراحت در آیات متعددی می‌فرماید: «که زنان را از جنس مردان و از سرشتی نظیر سرشت مردان آفریدیم» به نقل از آیه ۲۱، سوره الروم " و من آیاته ان خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا الیها و جعل بینکم موده و رحمه ان فی ذلک لآیات لقوم یتفکرون " (Salehi, 2004) (۲۱).

در نگاه قرآن، زن در بعد روحی و جسمی از همان گوهری آفریده شده که مرد آفریده شده و هر دو در گوهر و ماهیت یکسان اند (Nurliila, 2017). فرهنگ قرآنی، جنسیت را همواره خارج از ذات و ماهیت انسانی دانسته و مرد و زن بودن را موجب تمایز نوع انسانی نخوانده است (Fatahizadeh, 2001 Mahdavi Rad &). فلسفه ی آفرینش زن همان توجیه در فلسفه آفرینش انسان است؛ زیرا مصداق انسان شامل مرد و زن است. بنابراین هدف آفرینش انسان، بندگی خدای متعال است. مانند عبودیت، رسیدگی به کمال مطلوب و مقام خلیفه الله است (Rezazadeh, 2013). خداوند حقیقت زن را به انوار جمال خویش روشنی بخشید تا از درون و باطن خویش، مجذوب زیبایی‌ها گردد و او را از زیبایی‌های عالم خاک، به سوی زیبایی‌های برتر عالم ملکوت متوجه نماید تا نهایتاً به اصل خویش یعنی جمیل مطلق مراجعت نموده و متصل گردد (Allameh, 2013). داشتن ویژگی‌های متفاوت روحی، جسمی و عقلانی زن و مرد ریشه در ضرورت زندگی فردی و حیات اجتماعی آنان دارد و همین ویژگی‌های نفسانی و عقلانی است که این دوجنس را در آفرینش ذاتی از هم جدا ساخته و تفاوت‌هایی را در وظایف آنان در عرصه زندگی به وجود آورده است (Marefat & Golestani, 2012). اعمال و رفتار زن در جامعه و خانواده حکم شفا بخشی دارد. اسلام در مقایسه با غرب، جایگاهی که برای زنان در نظر گرفته که با وضعیت طبیعی جامعه و خلقت زن در ارتباط مستقیم است. در اسلام، نقش و جایگاه اجتماعی زن بسی فراتر از نقش مردان است. اگر در غرب تنها نزدیک به دو قرن است که به زنان حق انتخاب کردن را ناشی از فشارهایی که از سوی جنبش‌های مختلف به دولت‌ها و جوامع غربی آمده، عطا کرده اند، در اسلام از ابتدا برای زنان حقوقی هم چون حضور در مسئله ی بیعت در نظر گرفته شده است. از آن جایی که هویت جنسی، ارتباطی با ساختارهای اجتماعی ندارد و تکوینی است، لذا همین امر، تاثیر مستقیمی بر مسئولیت‌ها و نقش‌ها دارد. تفاوت‌های زیستی از جمله تفاوت‌های ژنتیکی، تفاوت در ساختمان مغز و شیوه ی تفکر و تفاوت در استعدادها و کسب مهارت‌ها مواردی است که نشان دهنده ی تمایزهای تکوینی مرد و زن است (Khatami, 2016).

مشارکت اجتماعی زنان در دیدگاه فرهنگ اسلامی

شریعت اسلام همه امکانات را برای توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، سیاسی و روانی زنان فراهم کرده است (Abdul Ali, 2021). اسلام زن را ارج می‌نهد و بدون شک در اسلام زن موقعیت عالی دارد و تمام حقوق خود را دریافت می‌کند (Razzaq, 2021). اسلام به زنان اجازه می‌دهد که از حق تحصیل و حق مشارکت در فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در جامعه خود برخوردار شوند (Mustafa, 2008). نقش زنان در شکل‌گیری و تکمیل هر جامعه بسیار مهم است. در اسلام برای رسیدن به مقام بالا، مرد یا زن بودن مهم نیست بلکه معیار برتری تقوا و ایفای نقش مثبت در جامعه است. اسلام بر برابری انسان‌ها تاکید دارد و نمونه ای ایده آل و عملی برای احترام به زن ارائه می‌دهد (Malik & et al., 2022). زن‌های صدر اسلام در امور اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و کارهای دیگر مشارکت داشتند (Eyvazi & Karimi, 2011). زن از نگاه قرآن عضوی موثر در اجتماع است. اسلام مانع مشارکت زنان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی نمی‌شود بلکه برای این کار ارزش قائل است (Shahedi & Farjoudi, 2010). اسلام با توجه به این که خواستار حضور زنان در فعالیت‌های اجتماعی بوده است، نه تنها منعی برای زنان ایجاد نکرده که مشوق آنان نیز بوده است (Karimi, 2019). شریعت اسلام همه امکانات را برای توانمندسازی اجتماعی زنان فراهم کرده است و به آن‌ها اجازه می‌دهد که مدرنیته را به شیوه ای منضبط بدون از دست دادن هویت دینی خود بپذیرند (Abdul, 2021). اسلام دین صلح و هماهنگی است و هدف اصلی آن ایجاد نظامی بر اساس اصول جاودانه عدالت، صلح و انصاف است. در مورد حقوق زنان، اسلام، بر خلاف سایر شیوه‌های معاصر، تضمین می‌کند که به دنبال تجلی روح و من واقعی زنان و احقاق حقوق آنان می‌باشد (Rustam & et al., 2022).

تساوی حقوق در دیدگاه فرهنگ اسلامی

افزایش حضور زنان در عرصه‌های مختلف علمی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، به همراه عدم پاسخگویی به شبهات موجود در ارتباط با زن، این توهم را تقویت کرده است که دین اسلام شخصیت انسانی و حقوقی زن را به

رسمیت نشناخته و یا تحقیر کرده است (Enayat & et al., 2016). اسلام به حقوق و امتیازات زن در جامعه قائل است و هر گونه محدودیتی که ممکن است رشد و توسعه اجتماعی آن‌ها را مختل کند تحمل نمی‌کند. زن یکی از اعضای مهم جامعه در اسلام است جایگاه زن در اسلام کاملاً روشن است آموزه‌های اسلامی قرآن و حدیث گواه این است. اگر فرهنگ اجتماعی پیش از اسلام و بعد از اسلام مقایسه شود وضعیت زن و افزایش تدریجی موقعیت آن‌ها به خوبی قابل توجه است و اسلام به عنوان یک دین، موقعیت و امکانات فراوانی را برای زن فراهم کرده است (Razzaq, 2021). زن جلوه جمال الهی و محور کمال خانواده در نظام تعلیم و تربیت قرآن است و خداوند ویژگی‌های خلقت زن، مسئولیت‌ها، حقوق و تکالیف متناسب با او را بیان کرده است (Kazemi Sahlavani, 2018). قرآن در آیات مختلف تفاوت دوجنسیت را به رسمیت شناخته و یکسان‌انگاری زن و مرد را در کارکرد، وظائف و نقش‌ها رد می‌کند. از حکمت و عدالت خالق حکیم به دوراست که انسان را در دو جنس بیافریند، ولی از نظر درجه و ارزش انسانی بین آن‌ها تبعیض قائل شود و از طرفی تفاوتی بین ویژگی‌ها و کارکردهای این دو قرار نداده باشد که در این صورت آفرینش دوجنس کاری عبث و بی فایده می‌بود (Shahvarouti & et al., 2007). وجوه زن و مرد از نظر روحی شبیه یکدیگر هستند و به یک اندازه دریافت‌کننده نعمت‌های خداوند هستند، اما مسئولیت‌های آن‌ها از بسیاری جهات متفاوت است. با توجه به این قطبیت در کارکردها و وظایف آن‌ها، تنوع متناسبی بین ظرفیت‌های هر دوجنس وجود دارد بنابراین، هر یک از آن‌ها منحصر به فرد و نقش خاصی برای ایفا کردن دارند، که اگر با روحیه درست اجرا شود منجر به افتخار، لذت، رضایت از خود و زیبایی‌های زندگی می‌شود (Maqsood, 2022). مطهری در کتاب نظام حقوق زن در اسلام بیان می‌کنند: «اگر بنا شود تقلید و تبعیت کورکورانه از فلسفه غرب را کنار بگذاریم و در افکار و آراء فلسفی که از ناحیه آن‌ها می‌رسد به خود اجازه فکر و اندیشه بدهیم، اسلام اصل مساوات انسان‌ها را درباره زن و مرد نیز رعایت کرده است. اسلام با تساوی حقوق زن و مرد مخالف نیست با تشابه حقوق آن‌ها مخالف است» (Motahari, 2007).

زنان و معماری

تاریخچه مشارکت زنان در معماری در سرتاسر جهان بسیار متنوع بوده است و ماهیت این مشارکت به زمان، مکان و عرف بستگی دارد. زنان به عنوان حامی، معمار، مهندس، مدیر خدمت کرده‌اند. آن‌ها به عنوان چهره‌های کلیدی در ساخت ساختمان‌های بزرگ و کوچک عمل کرده‌اند (Walker, 2018). گرایش‌های رادیکال و ذات‌گرای فمینیستی در حوزه طراحی، زن بودن و زنانگی را کیفیت‌هایی به کل متفاوت از مرد بودن و مردانگی می‌دانند (Basirat, 2014). در معماری امروز، اندیشه و ایده، به یک اثر و طرح ارزش می‌بخشد؛ و ایده پاسخی است برای حل مسئله موجود، طرز تفکر و برداشت یک طراح در تجزیه و تحلیل مسائل و مفروضات یک طرح معماری ارزشمند، هم‌چون مسائل اجتماعی، روان‌شناختی، فلسفی، فنی و هنری دستمایه ایده‌نهایی و مفهوم طرح است؛ همه این‌ها متأثر از دنیای معمار و فضای فکری و روانی است، که خاص خود دارد؛ پس باورداشتن به متفاوت بودن دنیای مردان و زنان، لازمه اعتقاد داشتن به وجود تفاوت در معماری زنان و مردان است چرا که اندیشه یک بنای معماری از طرز تفکر، نوع نگاه آن به محیط و جهان بینی آنان سرچشمه می‌گیرد (Haghighi & Asgharzadeh, 2014). امر زنان و مردانه دلالت بردامنه‌ای از ویژگی‌های تعریف شده فرهنگی قابل تبدیل، هم به مرد و هم به زن دارد، زنانگی امری ذاتی نیست؛ بلکه یک طبقه و ساختار اجتماعی است که درون هر جامعه‌ای متناسب با فرهنگ آن جامعه باید بدان نگریست (Chini & et al., 2017).

مؤلفه‌های زنانه در معماری

مؤلفه‌های زنانه مؤلفه‌هایی هستند که با روحیات زنانه همسوتر بوده و موجب ایجاد رضایتمندی بیشتر برای زنان می‌شوند؛ با توجه به نظر صاحب نظران این حوزه، مؤلفه‌های ارائه شده به عنوان مؤلفه‌های زنانه اولیه در نظر گرفته می‌شود (Yaran & Arjmandi, 2019). مؤلفه‌های زنانه شامل زمینه‌گرایی، افقی‌گرایی، بی‌مرز بودن، نفی مرکزیت، شفافیت، سیالیت، اقتصادی بودن، مقیاس انسانی، عملکردگرایی، کاربرد تزیینات، کل‌نگری، طراحی

ارگانیک، ساختار شکنی، کاربر محوری، آرگونومیک بودن، پرداختن به جزئیات خاص و درهم پیچیدگی فضایی می‌باشد. معماری زنان، بیشتر کاربر محوری است تا طراح محوری، آرگونومیک است تا مانیومنرال، عملکردگرا است تا فرم‌گرا، منعطف است تا ثابت، ارگانیک شکل می‌گیرد تا سامان‌مند، تزییناتی است تا مینیمال (حداقلی).

کشف مؤلفه‌های زنانه در معماری از دیدگاه مکتب اسلام

در این قسمت، مؤلفه‌های زنانه اولیه را با مواردی که از کتب و منابع اسلامی که در مورد زنان نگاشته شده اند تطبیق داده و از نقطه نظر دیدگاه اسلام کشف و بررسی می‌شود:

۱- اسلام تفاوتی از نظر جایگاه و کمالات انسانی میان زن و مرد قائل نیست. زنان و مردان دارای صفات اولیه مشترک انسانی اند. شاید بتوان گفت زنان به اشتراک جایگاه انسانی بیشتر از مردان معتقدند چرا که همواره در طول تاریخ بر این اشتراک اصرار ورزیدند (Javadi Amoli & Latifi, 2007) بنابراین وجود چیزی را در مرکز نمی‌دانند چرا که معمولاً مرکز جایگاه توجه و احساس غیریکسان بودن را تداعی می‌کند و اصولاً همگان را معطوف خود می‌گرداند به همین دلیل زنان مرکزیت را نفی کرده اند و در طراحی‌های زنانه نفی مرکزیت بیشتر دیده می‌شود (Yaran & Arjmandi, 2019).

۲- زنان در سلوک معنوی بیش از مردان آمادگی دارند و زنان وابستگی کمتری به امور مادی از خود نشان می‌دهند و رهایی و فراغ بال آنان بیشتر از مردان است (Mehrizi, 2007). می‌توان این ویژگی را به طراحی‌های انعطاف پذیر، پویا، سبک، فضاهای آزاد نسبت داد و این طور نتیجه گرفت که طراحی‌های انعطاف پذیر، آزاد و رها می‌تواند یکی از مؤلفه‌های زنانه باشد که حتی می‌توان این ویژگی را در کارهای معمار معروف زن همچون زها حدید به روشنی مشاهده کرد (Yaran & Arjmandi, 2019).

۳- زن با انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌ها که در برخی موارد با فعالیت‌های مردانه مختلف است به کمال می‌رسد (Zibaeinejad & Sobhani, 2017)؛ از این رو داشتن دیدگاه منحصر به فرد و اختصاصی در ارائه طرح‌ها، فرم‌ها و حجم‌های متفاوت که زنان ارائه می‌دهند نشان دهنده زبان متفاوت آن‌هاست. زبان اختصاصی برای ارائه طرح می‌تواند یکی دیگر از ویژگی‌های زنانه باشد که گاهی این زبان به سمت ساختار شکنی نیز سوق پیدا می‌کند (Yaran & Arjmandi, 2019).

۴- اسلام با تساوی حقوق زن و مرد مخالف نیست اما با تشابه کامل حقوق آن‌ها مخالف است (Fattahizadeh, 2011). به همین علت زنان به این تساوی و تشابه بیشتر پای بند هستند و مولفه افقی‌گرایی که تمام سطوح تقریباً در ارتفاعی برابر با هم قرار می‌گیرند و در سطح افق گسترش پیدا می‌کند را به این مورد نسبت می‌دهند. در کارهایی که افقی‌گرایی در آن‌ها دیده می‌شود مانند آثاری که در سبک معماری فولدینگ (Folding architectural style) طراحی می‌شوند بیشتر در سطح گسترش پیدا می‌کنند و ترازهای ارتفاعی گوناگون به چشم نمی‌خورد و نوعی تساوی را تداعی می‌نمایند (Yaran & Arjmandi, 2019).

۵- قرآن کریم انسان ساز است و زن‌ها نیز انسان ساز. اسلام وظیفه‌ی زنان را انسان سازی می‌داند و معتقد است که زن مربی انسان است. زن مظهر تحقق آمال بشر است (Mehrizi, 2007). زنان همواره نماد نگاه دارنده بوده‌اند بر این اساس زن را می‌توان سازنده دانست و خلق آثار نو و فرم‌های بدیع را از ویژگی‌های زنانه دانست (Yaran & Arjmandi, 2019).

۶- قانون آفرینش حفظ بنیان خانواده، پرورش نسل‌ها و... بر عهده زنان گذاشته است. زن سازنده خانواده است. خانواده کوچک‌ترین واحد اجتماع است (Kikha, 2014). مادران همواره در پی یافتن راه حل‌های زود بازده برای مسائل فرزندان خویش هستند. بنابراین در مورد این ویژگی می‌توان گفت که زنان همواره به مقیاس انسانی در طراحی اهمیت می‌دهند چون همیشه سعی دارند تا پاسخگوی نیازهای مختلف انسانی باشند به همین دلیل طراحی در مقیاس انسانی و یا حتی طراحی ارگونومیک را می‌توان مؤلفه‌ای زنانه تعبیر کرد (Yaran & Arjmandi, 2019).

۷- عفاف روح پوشش است و پوشش کالبد آن، عفاف فلسفه پوشش است و پوشش تضمین کننده آن. دختران در

حین اشتغال به کار و فعالیت و حضور در صحنه‌ی فعالیت‌های اجتماعی حیا و عفت را پاس می‌دارند. عفت و حیا خصلتی انسانی است انسان‌های بزرگ و ادیان آسمانی نیز بدان توصیه کرده‌اند شریعت اسلامی نیز بدان تاکید داشته است و آن را مبنای احکامی از قبیل پوشش، کنترل نگاه و رعایت حریم قرار داده است (Mehrizi, 2007). طبق این موضوع ویژگی درون‌گرایی در معماری و تقسیم فضاها به عرصه‌های خصوصی و عمومی را می‌توان مولفه‌ای در راستای احترام به زنان و رعایت همان پوشش دانست (Yaran & Arjmandi, 2019).

۸- در اسلام هریک از زن و مرد می‌توانند انسان کاملی باشند و زندگی مشترک با همه‌ی فراز و نشیب‌هایی که دارد به هردو مربوط می‌شود. از این رو استعمار دیگری نوعی ظلم به خویشتن محسوب می‌شود (Fattahizadeh, 2011). در نتیجه زنان بیشتر این‌گونه هستند که تفاوت و نقطه تمایزی را قائل نمی‌شوند و همه چیز را به صورت کلی بدون تفکیک‌های موردی می‌توانند در نظر بگیرند از این رو ویژگی کل‌نگری را می‌توان مولفه‌ای زنانه در معماری محسوب کرد.

۹- با توجه به داستان ملکه سبا و پادشاهی او، در قرآن کریم از او به خوبی یاد شده و مورد نقد قرار نگرفته است از سوی دیگر او را فردی اهل رای و نظر و نیز شور و مشورت و حق طلب معرفی کرده است چرا که وقتی نامه‌ی سلیمان به او رسید با درایت و مشورت با افراد خود به حل مشکل پرداخت بنابراین زنان را بیشتر اهل مشورت و کمک در اجتماع می‌دانند (Mehrizi, 2007). با در نظر گرفتن این بعد شخصیتی در زنان می‌توان این نگاه آنان را در مسائل دیگری مانند طراحی و معماری نیز گسترش داد و می‌توان نگاه به همه‌ی ابعاد موضوع و بررسی تمامی شاخص‌ها و با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف با به کار گرفتن تدبیر و ویژگی زمینه‌گرایی را به آن تعمیم داد و زمینه‌گرایی در معماری را شاخصه‌ای زنانه دانست (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۰- زن از دو ویژگی ممتاز و مشخص برخوردار است یکی آن‌که زن به منزله‌ی کشت است که نوع انسانی به وسیله او تکوین یافته و بقایش به وجود او بستگی دارد. دوم آن‌که زن موجودی لطیف و حساس است و این امر در اوضاع و احوال و وظایف اجتماعی اش تاثیر می‌گذارد (Fattahizadeh, 2011). بنابراین طراحی‌های ارگانیک که با الهام از طبیعت است و طبیعت نیز دارای لطافت است این نکته را یاد آور می‌شود که زنان از طراحی‌های ارگانیک در آثارشان بیشتر بهره می‌برند.

۱۱- در قرآن آیه‌ای در مورد زنان وجود دارد بر این مبنا که: "در خانه‌هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار نکنید. هم‌چنین از تبرج نیز گفته شده است تبرج به معنای خودنمایی است آن‌گاه که زن زیبایی‌های گریبان و چهره را بنماید گفته می‌شود تبرج کرده است (Fattahizadeh, 2011) بدیهی است که مصرف‌گرایی زنان در میل آنان به تجمل ریشه دارد و این تجمل بخشی از زنانگی است (Alasvand, 2012) بنابراین طبق این موارد خود‌آرایی و خودنمایی خصلتی زنانه است. پس توجه و استفاده از تزئینات زیاد و تجمل‌گرایی در طراحی می‌تواند مولفه‌ای زنانه باشد (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۲- زنان احساساتی و رابطه مدار هستند و زنان نماد خوبی خدمت به دیگران و اولویت دادن به نیازهای خانواده در برابر نیازهای خود می‌باشند (Fattahizadeh, 2011). بنابراین طراحی‌های زنانه بیشتر می‌تواند کاربر محور باشد و توجه به نیازهای افراد استفاده کننده را مدنظر قرار دهد (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۳- دیگر نقش حیاتی زن رسالت مادری است. این نقش نیز از مهم‌ترین نقش‌های اصولی و زیر بنایی و انسان ساز است رسالت مادری دورانی طولانی دارد (Hakimi, 2007). و در آیین اسلام توصیه‌های بسیاری در این مورد وجود دارد. برخی از جریان‌های فکری معتقدند آشکارترین وجه عینی تفاوت‌های بیولوژیک زن و مرد در طراحی به تفاوت در فرم منتهی می‌شود که از طریق نماد‌گرایی بیولوژیکی منتقل و فهم می‌شود و آفرینش فرم‌های زهدان‌گونه و فضاهایی که بر روحیه‌ی در بردارندگی، پوشش دهندگی، مراقبت، محافظت و نگهداری متمرکزند و باز تعریف رابطه‌ی بیرون و درون را از طریق در هم تندیدگی فضایی تقویت می‌کنند ویژگی معماری زنانه تلقی می‌شوند (Basirat, 2014).

۱۴- زن مسائل روحی و معنوی را با روان خود سازگار تر می‌یابد. آگاهی از این مسئله که زنان در بسیاری از

موارد امور را با عینک احساس می‌نگرند و با ترازوی عاطفه توزین می‌کنند مهم است (Alasvand, 2012). می‌توان گفت طبق این مورد می‌توان این طور بیان کرد که ویژگی شفافیت که در معماری وجود دارد در آثار زنان بیشتر دیده می‌شود، چرا که راه دل و قلب راه بی واسطه و شفاف و واضحی است و ویژگی شفافیت در معماری با این مورد گره می‌خورد (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۵- اسلام به نقش‌های رفتاری گوناگون بر پایه ی ویژگی‌های روانی بین دو جنس تاکید دارد. کنش‌ها و واکنش‌های عاطفی و همدلانه ی زنان، رفتارهای سریع مادران در قبال فرزندان، کنش‌ها و واکنش‌های بیشتر زنان در مقوله عفت و حیا است. زنان انفعال بیشتری دارند و در نتیجه می‌توانند محبت بیشتری ابراز کنند آنان به طور طبیعی و به دلیل نقش مادرانه شان، به عوامل و محرک‌های خطر ساز بیرونی سریع تر واکنش نشان می‌دهند (Alasvand, 2012) بنابراین ویژگی طرح‌های زنانه، منعطف است تا ثابت و بیشتر ارگانیک شکل می‌گیرد تا سیمتاتیک (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۶- زنان قدرت بینایی در شب را دارند که با وظایف ایشان در باره ی تغذیه نوزادان و آرام کردن آنان در شب هماهنگی دارد زاویه دید زنان گسترده تر است و برای دیدن اشیای دور و نزدیک با درک جزئیات آماده شده است (Alasvand, 2012). شاید بتوان این نکته را این گونه بسط داد که زنان می‌توانند نگاه متفاوتی به طرح‌ها و آثار خود و دیگران داشته باشند به این صورت که به جزئیات توجه بیشتری دارند و در آثارشان جزئیات را با دقت بیشتری طراحی می‌کنند (Yaran & Arjmandi, 2019).

۱۷- ام سلمه می‌گوید هنگامی که رسول خدا نماز جماعت را تمام می‌کرد قدری مکث می‌کردند تا زنان خارج شوند هم‌چنین رسول خدا پیشنهاد دری ویژه ی رفت و آمد زنان را دادند. بنابراین حفاظت از زنان و ایجاد چارچوبی برای آنان از نظر اسلام مهم بوده است (Mehrizi, 2007). این گونه حفاظت از زنان می‌تواند با ویژگی ایجاد مرز بین درون و بیرون گره بخورد چرا که در طول تاریخ اسلام، زنان برای تمامی امور خود طبق قوانین اسلام مقرراتی را رعایت کرده اند که حس گذاشتن فاصله و ایجاد مرزی مشخص همواره با آنان بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آگاهانه یا ناآگاهانه قائل شدن مرز بین فضاها یا در کل بین درون و بیرون می‌تواند یکی از مولفه‌های زنانه باشد (Yaran & Arjmandi, 2019).

بحث و نتیجه گیری

با توجه به یافته‌های به دست آمده نتایج نشان داد که میان زن و مرد از نگاه علوم تجربی، روان‌شناسی و از منظر آموزه‌های دینی، تفاوت‌های طبیعی و تکوینی متعددی وجود دارد. برای زنان باورهای دینی و اجتماعی (جامعه بدون گناه، ظهور منجی، گسترش اسلام در جهان) بیشتر مشاهده می‌شود؛ زنان به ارزش‌های نهایی و پایانی برای احترام به خود و هماهنگی و توازن درونی ارزش بیشتری می‌دهند. زنان در ادراک شهودی، تخیل و ذهنی هم زمان عمل می‌کنند از این رو می‌توان آنان را در ادراک هنری به ویژه جنبه‌های زیبایی شناسانه‌ی آثار و طراحی معماری قوی تر از مردان دانست. بنابراین اینگونه استنباط می‌شود که آن چیزی که به عنوان مؤلفه‌های زنانه در معماری نامیده می‌شود با آثار زنان معمار همسوتر است و یا در طراحی‌های آن‌ها پررنگ تر دیده می‌شود. مؤلفه‌های زنانه شامل زمینه گرایبی، افقی گرایبی، بی مرز بودن، نفی مرکزیت، شفافیت، سیالیت، اقتصادی بودن، مقیاس انسانی، عملکرد گرایبی، کاربرد تزیینات، کل نگری، طراحی ارگانیک، ساختار شکنی، کاربر محوری، آرگونومیک بودن، پرداختن به جزئیات خاص و در هم پیچیدگی فضایی می‌باشد. معماری زنان، بیشتر کاربر محوری است تا طراح محوری، آرگونومیک است تا مانیومنتال، عملکرد گرا است تا فرم گرا، منعطف است تا ثابت، ارگانیک شکل می‌گیرد تا سامان مند، تزییناتی است تا مینیمال (حدقلی). نتایج بررسی مؤلفه‌ها از نقطه نظر فرهنگ اسلامی و روان‌شناسی زنانه نشان داد که مؤلفه‌های زنانه در معماری با روحیات و ویژگی‌های زنانه‌ی اسلامی منطبق است و می‌توان با به کار گیری مؤلفه‌ها فضاهایی طراحی کرد که با روحیات و روان زنان سازگارتر است.

سه‌م نویسندگان: مینا مرادی: طراحی چارچوب کلی، تحلیل محتوا؛ دکتر سعید علی تاجر: ایده پردازی در خصوص موضوع، راهنمایی جهت گردآوری اطلاعات و داده‌ها، تحلیل محتوا، ارسال و اصلاح مقاله و نویسنده مسئول.

سپاسگزاری: تشکر از تمامی افراد که در روند تحقیق به محققان یاری رسانده‌اند.

تعارض منافع: نتایج این تحقیق با منافعی تعارض ندارد.

منابع مالی: منبع مالی خاصی مانند سازمان مشخصی تحقیق حاضر را حمایت مالی نکرده است.

References

- Abdul, A. (2021). Woman in Islamic Law. *International Journal of Multidisciplinary and Current Educational Research (IJMCER)*, 3(4), 172-179. URL: <https://www.ijmcer.com/wpcontent/uploads/2021>
- Alasvand, F. (2012). *Women in Islam*. Qom: Published by the Office of Women's Studies and Research. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1955802/>
- Alizadeh Gohari, N., & Foruzandeh, E. (2009) Creativity in architecture: a perspective based on psychology. *National Conference on Women and Architecture*, 6(20), 41-51. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/72805/>
- Allameh, A. (2013). The role of women in creating a balanced family. *Scientific Research Quarterly on Women and Culture*, 5(20), 41-51. [Persian] URL: https://jwc.ahvaz.iau.ir/article_522992.html
- Bahrambeygi, Z., Jamhari, F., & Zakeripour, Gh. (2019). A comparative study The Personality Factors in Men and women during the Lifespan. *Rooyesh magazine*, 7(11), 375-388. [Persian] URL: <http://frooyesh.ir/article-1-498-fa.html>
- Bashiri, A. (2018). Personality structure from the perspective of Quran and psychology with emphasis on the difference between male and female personality structure. *Islamic Research Journal of Women and Family*, 7(15), 59-81. [Persian] URL: <https://sid.ir/paper/376886/fa>
- Basirat, A. (2014). Women's architecture and structural apparatus. *Sharq magazine*, 13(2383), 12. [Persian] URL: <https://www.magiran.com/article/3217562>
- Chini, N., Hashemian Far, A., & Mohammadi Kangarani, H. (2017). Women's social constructions of rhizomatic femininity in the context of sports, cosmetic and beauty centers. *Women and Society Quarterly*, 9(35), 85-116. [Persian] URL: https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_3192.html
- Enayat, H., Movahed, M., & Barati, Sh. (2016). Sociological study of women's political participation from the perspective of Islam. *Islamic Research Paper on Women and Family*, 5(9), 50-31. [Persian] URL: <http://noo.rs/Q7Eo6>
- Eyvazi, M. R., & Karimi, Gh. (2011). Women's Social Participation, an Islamic Approach. *Political Science*, 7(2), 133-166. [Persian] URL : https://pkn.isu.ac.ir/article_865.html
- Fatahizadeh, F. (2011). *Women in Islamic history and thought, prepared by the Center for Islamic Research of Radio and Television*. Tehran: Bostan Kitab Institute. [Persian] URL: <https://www>

- gisoom.com/book/11039274/
- Haghighi, F., & Asgharzadeh, A. (2014). *Female and male spirit in architecture*. Poster presented at international conference on human, architecture, construction and urban planning, Tabriz. [Persian] URL: <https://lib.wrc.ir/scholar/view/1/30185>
- Hakimi, M. (2007). *Defending Women's Rights*. Mashhad: Islamic Research Foundation,. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1585255/>
- Jamalzadeh, R. (2013). *Women and sustainable development*. Poster presented at Proceedings of the conference on the role of women in sustainable development, Yazd. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1308373/>
- Javadi Amoli, A., & Latifi, M. (2007). *A woman in the mirror of Jalal and Jamal*. Qom: Esra Publishing House. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1402472/>
- Kabiri Qomi, N., & Masoumi Zavariani, S. (2018). Pedagogical role of women in Islamic society. *Journal of Women and Culture*, 10(40), 109-120. [Persian] URL: https://jwc.ahvaz.iau.ir/article_667229.html
- Karimi, A. (2019). Women in the perspective of the Qur'an. *Neday Islam magazine*, 7(26-27), 42-48. [Persian] URL: <http://ensani.ir/fa/article/245891/>
- Kazemi Sahlavani, H. (2018). A comparative look at the character of women from the perspective of the Qur'an and the Testaments. *Kausar Quranic Magazine*, 98(65), 51-62. [Persian] URL: <http://noo.rs/OXDgk>
- Khademi, A., & Taghizadeh, F. (2018). The conceptual model of the issue of women in the discourse of the Islamic revolution (Case study: the intellectual system of Ayatollah Khamenei). *Women in Development and Politics*, 17(2), 257-277. [Persian] URL: https://jwdp.ut.ac.ir/article_74103.html
- Khatami, N. (2016) Ontological position of women in Islamic teachings and feminism. *Payam Zan magazine*, 92(263), 2-4. [Persian] URL: https://journals.dte.ir/article_54826.html
- Kikha, Z. (2014). *The role of women in society from the perspective of Islamic religions*. Poster presented at National conference on the future of human sciences and development, Shiraz. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/452161/>
- Mahdavi Rad, M. A., & Fatahizadeh, F. (2001). The basics of women's personality in the perspective of Islam. *Al-Zahra University (S) Scientific Research Quarterly*, 11(40), 198-223. [Persian] URL: <http://ensani.ir/fa/article/145311/>
- Maknoun, S., & Ataei Ashtiani, Z. (2011). The difference between men and women in choosing moral priorities. *Ethics in Science and Technology*, 6(2), 1-12. [Persian] URL: <https://sid.ir/paper/122601/fa>
- Malik, K., Abdul Mannan, Ch., Wahaib, S. Rehman, H., Kailani, T., Ibrahim, M., & Nosheen, B. (2022). Socio-economic role of women In Islamic perspective. *A Critical Review of Webology Magazine*, 19(3), 3695-3704. URL: <https://www.webology.org/abstract.php?id=3339>
- Maqsood, N. (2022). The Place of Woman: The Qur'anic Teachings and Later Juristic Accretions in Muslim World. *Tahdhīb al Afkār*, 1(1), 17-33. URL: <https://ojs.tahdhibalafkar.com/index.php/>

taa/article/view/146

- Marefat, M. H., & Golestani. Gh. N. (2012). The privileged position of women in the Qur'an and answers to some doubts. *Theology and Law of Razavi University (Quranic teachings)*, 2(2,3), 228-232. [Persian] URL:<http://maarefquran.com/fa/Article/Detail/9686/>
- Mehrizi, M. (2007). *Women in Islamic thought*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance. [Persian] URL:<https://www.gisoom.com/book/1245205/>
- Mohammadi. M. (2012). Analysis of gender differences between men and women in experimental sciences and religious teachings. *Religious Anthropology*, 10(29), 71-81. [Persian] URL: https://raj.smc.ac.ir/article_3121.html
- Motahari, M. (2007). *Women's rights system in Islam*. Tehran: Sadra Publications. [Persian] URL:<https://www.gisoom.com/book/1238901/>
- Mustafa, A. R. (2008). Feminism, Islam and modernity. *Jurnal Ilmiah Islam Futura*, 7(2),1-20. DOI:10.22373/jiif.v7i2.3061 URL: [FEMINISM, ISLAM AND MODERNITY |AR|Jurnal Ilmiah Islam Futura](#)
- Nikan. A. (2004). Five main challenges of women and girls in Iran and the world. *Hadis zeneggi Magazine*,84(22),16. [Persian] URL:<https://hawzah.net/ar/Magazine/View/3881/3959/22066/>
- Nurlila, L. (2017). The creation and position of women in the Qur'an and the Testaments. *Two Specialized Quarterly Journals of Religious Studies*, 2(3), 62-73. [Persian] URL:<http://ensani.ir/fa/article/432994/>
- Rahmatabadi.A (2007). Scientific and social activities of the women of Ahl al-Bayt (AS). *Shie Women's Magazine*, 86(12), 87-106. [Persian] URL:<http://noo.rs/6Ut1S>
- Razzaq, T. (2021). Status of Women in Pakistani Society: An analytical study in Islamic Perspective. *Al-Qawārīr*, 2(4), 38-52. URL: <https://www.researchgate.net/publication/359617833>
- Rezazadeh, M. R. (2013). Psychological and behavioral differences between men and women: evaluation and critique of theories. *Roish Psychology Quarterly*, 3(6), 3-20. [Persian] URL:<https://www.sid.ir/fa/journal/SearchPaper.aspx?journal>
- Rustam, I., & Rizwan, M., & Bibi, S. (2022). The factual notion of woman rights in Islam: A study of Pakistani society. *Al-Duhaa*, 3(01), 62-77. URL: <https://doi.org/10.51665/al-Duhaa>
- Salehi, M. (2004). The position of women in the Quran and Torat. *Binat Quarterly*, 11(42), 17-41. [Persian] URL: <http://noo.rs/N1FQq>
- Shahidi, S., & Farjoudi. M. A. (2010). Women's Employment in Family and Society. *the Holy Quran's Perspective Women and Society Quarterly*, 1(4), 96-111. [Persian] URL: https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_1220.html
- Shahvarouti, M., Alam Ol-Hoda, J., & Ashtiani, M. (2007). Examining the gender differences of men and women in two perspectives of the Holy Quran and feminist. *Specialized Quarterly Journal of Interdisciplinary Qur'anic Research*, 1(1),64-85 [Persian] URL:<https://ensani.ir/fa/article/522436/>
- Soleimani, E. (2021). *The role of women in the perspective of Islam*. The third international conference on the development and promotion of human sciences and management in society with a focus on bioethics, Tehran. [Persian] URL: <https://civilica.com/doc/1370704/>

- Tajerinasab, Gh., & Bahadori, A. (2010). The creation of woman in the Quran. *Journal of Traditions and Gospel*, 6, 9-23. [Persian] .URL:<https://www.magiran.com/paper/2056860/>
- Walker, J. (2018). *Women in Architecture*. New York: Binghamton. URL: <https://learninglink.oup.com/protected/files/content>
- Yaran, A., & Arjmandi, H. (2019). Explanation of the components of femininity taken from the works of Iranian female architects. *Bagh Nazar Scientific Journal*, 17(91),81-94. [Persian] URL: https://www.bagh-sj.com/article_118624_5656a4981ed991b6f71fc3592ca4dc39.pdf
- Zibaeinejad, M. R., & Sobhani, M. T. (2017). *An introduction to the female personality system in Islam*. Qom: Hagar publication. [Persian] URL:<https://www.gisoom.com/book/1843978/>

